

Themalunch 'De praktijk van risicotaxatie bij rechtszaken'

Denise van Eeden

Het EFP is op 15 oktober jl. gestart met het organiseren van themalunches. Tijdens deze lunchbijeenkomsten staat een bepaald thema uit de forensische psychiatrie centraal door middel van een presentatie en discussie. Wim Canton nam de eerste themalunch voor zijn rekening, met als onderwerp: 'De praktijk van risicotaxatie bij rechtszaken'. Wim Canton is als psychiater en psychotherapeut werkzaam bij Willemshuys, een samenwerkingsverband van psychiaters en psychotherapeuten. Bovendien is Wim Canton als lid verbonden aan het Adviescollege Verloftoetsing Tbs (AVT). Daarnaast is hij als voorzitter verbonden aan de Vereniging voor Rapporteurs en is hij oud-medewerker van het NIFP.

Wim Canton begon zijn presentatie met het bespreken van het onderzoek dat hij uitvoerde voor zijn promotie (Proefschrift 'Gerapporteerd en dan?', 2004). Dit onderzoek richt zich op risicotaxatie in pro justitia rapportages. Tijdens deze risicotaxatie maakt de rapporteur een inschatting van de kans op herhaling van gewelddadig gedrag. Daarnaast weegt de rapporteur het nut van behandeling of begeleiding en gaat hij na in welk strafrechtelijk kader deze behandeling of begeleiding het beste kan plaatsvinden.

HKT-30

Bij het onder de loep nemen van de HKT-30, een risicotaxatie-instrument dat in Nederland is ontwikkeld, bleken niet alle items uit het instrument te voorspellen of er herhaling van gewelddadig gedrag in de toekomst kan ontstaan. Het voornaamste voorspellende item is de justitiële voorgeschiedenis. Maar ook middelengebruik, psychopathie, impulsiviteit en attitude ten opzichte van de behandeling hebben een voorspellende waarde. Opvallend is dat alle toekomstige items uit de HKT-30 significante voorspellers zijn.

Nadat Canton heeft gekeken hoe goed de HKT-30 is in het voorspellen van recidive maakt hij een vergelijking tussen de voorspellende waarde van de HKT-30 en de klinische inschatting. Hij concludeert in zijn onderzoek dat de HKT-30 niet significant beter voorspelt dan een klinische inschatting. Het instrument voorspelt iets beter voor ernstige recidieven.

Richtlijn risicotaxatie voor rapportage pro-justitia

Inmiddels is er een richtlijn opgesteld over risicotaxatie voor pro justitia rapporteurs. Deze richtlijn ligt nu ter goedkeuring bij de NVvP. In deze richtlijn is onder andere opgenomen dat stoornisgebonden risicofactoren slechts een klein onderdeel vormen van alle relevante risicofactoren. Ook leeftijd, de justitiële voorgeschiedenis en allerlei situationele omstandigheden, zoals het niet hebben van een woning kunnen risicofactoren zijn. Tenslotte speelt het soort delict een rol bij de kans op herhaling. Bij geweldsmisdrijven en brandstichting is die kans het grootst: 40%. Gemiddeld recidiveren zedendelinquenten in 20% van de gevallen, als er geen behandeling wordt gegeven.

Dit laatste gegeven is opvallend want het cijfer staat haaks op de beeldvorming over zedendelinquenten. De kans is dus niet de grootste, maar toch kiezen veel rechters ervoor

om vooral bij zedendelinquenten de tbs-maatregel telkens met 2 jaar te verlengen. Dit zou kunnen betekenen dat bij 4 van de 5 zedendelinquenten de maatregel 'onnodig' wordt verlengd, vanwege het feit dat de veiligheid van de samenleving belangrijker wordt gevonden dan de vrijheid van een persoon.

Dit leidt tot een ethisch dilemma meent Wim Canton. Onder druk van politiek en media dient ieder risico voorkomen te worden. Indien men echter wil voorkomen dat veel mensen onterecht langdurig uit de maatschappij verwijderd worden dan is het nemen van enig risico noodzakelijk. Het evenwicht tussen het belang van veiligheid voor de maatschappij en de rechten van de (psychisch gestoorde) justitiabele is momenteel ernstig verstoord, stelt hij.

Verder zijn in de richtlijn voor rapportages pro justitia de volgende punten opgenomen:

- ◆ Gebruik van items uit gestandaardiseerde instrumenten bevordert de transparantie en reproduceerbaarheid van de inschatting.
- ◆ Hoeveelheid informatie voor taxatie tijdens rapportage is beperkt ten opzichte van info in behandelsettings.
- ◆ Kennis van het begrip psychopathie en van de PCL-R is noodzakelijk.
- ◆ Gestructureerde klinische risicotaxatie is de norm: gebruik instrument als checklist en weeg de risicofactoren in hun onderlinge samenhang om zo te komen tot een zo zorgvuldig mogelijke inschatting. Bij dubbelrapportages consensusbespreking.
- ◆ Het is belangrijk dat zowel rapporteur als gebruiker (rechterlijke macht) zich bewust zijn van de beperkte voorspellende waarde van risicotaxatie.
- ◆ Aandacht voor beschermende factoren is van belang.

Fundamentele problemen

Als laatst stipt Canton nog enkele fundamentele problemen aan die (kunnen) ontstaan bij het uitvoeren van risicotaxatie. Je kunt voorspellen dat binnen een bepaalde populatie een aantal personen zal recidiveren, maar niet wie, op welk moment en op welke wijze. Als een risico-inschatting leidt tot vrijheidsbeneming, bijvoorbeeld bij een verlenging van een tbs-maatregel, dan wordt alleen een fout negatieve inschatting zichtbaar. Van alle andere inschattingen zal nooit duidelijk worden of ze al dan niet kloppen.

Als iemand is veroordeeld tot een gevangenisstraf, komt hij vrij zodra die straf erop zit. Dan is er helemaal niemand die zich afvraagt of deze persoon nog gevaarlijk is. Zo'n vraag is niet relevant; de straf zit erop, de gedetineerde gaat - vaak onder abominabele omstandigheden - de maatschappij in. Daartegenover krijgt een kleine groep van de justitiabelen tbs en die moeten in sommige gevallen, jaren langer in de tbs blijven omdat niet zeker of er nog risico's zijn op recidive. Dat is een schrijnende discrepantie.

Discussie

Tijdens de discussie stelt Wim Canton het volgende: resultaten van onderzoek naar gestandaardiseerde risicotaxatie zou moeten leiden tot terughoudendheid en bescheidenheid van deskundigen op dit gebied. De kans op een foute inschatting blijft aanzienlijk, dus Canton pleit ervoor dat er in de toekomst alleen nog maar uitspraken worden gedaan door rapporteurs in mate van waarschijnlijkheid. Dus hoe onwaarschijnlijk of

waarschijnlijk het is dat een bepaald persoon opnieuw gewelddadig gedrag zal vertonen. In dat geval kan volgens Canton de rechter beter inschatten of hij wel of geen tbs moet opleggen. Toehoorder dhr. Maanicus, advocaat, geeft aan dat de 'ondeskundigheid' van de rechterlijke macht op dit gebied wellicht ook opgelost kan worden door een speciale adviseur in de rechtskamer zitting te laten nemen. Zo'n adviseur kan een rapporteur van het NIFP zijn die de rechter(s) kan adviseren over het uitgebrachte rapport.

Een tweede stelling luidde *'Behandeling in een forensisch kader zou alleen moeten plaatsvinden als dit, op basis van wetenschappelijke argumenten, kan leiden tot een lagere recidivekans.'* Hiermee doelt Canton vooral op de ontkennende daders. De beste resultaten worden behaald binnen specifieke forensische behandelkaders, waarbij de criminele daad centraal staat. Het behandelen van ontkennende daders is niet altijd even effectief gebleken. Dit staat in contrast met wat er tijdens het opleggen of het verlengen van de tbs-maatregel wordt onderzocht. Daar wordt enkel gekeken naar het risico dat er is op recidive en op welke 'plek' een persoon het beste behandeld kan worden. Maar de vraag of iemand behandelbaar is wordt helemaal niet gesteld. Als iemand onbehandelbaar is omdat hij/zij het delict ontkent en dus weigert mee te werken aan de tbs, dan zal iemand niet uit de tbs komen en verspillen we een hoop geld. Hierop kan in de toekomst gelet worden in de rapportages.

Al met al een boeiende lunchbijeenkomst met meer dan voldoende 'food for thought'.